LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI, XXVI (1987)

ALDONAS PUPKIS

J. JABLONSKIO KALBOS KULTŪROS TEORIJA

Iškiliausia asmenybė lietuvių kalbos kultūros ir bendrinės kalbos istorijoje, taip pat visoje lietuvių kalbotyroje yra Jonas Jablonskis (1860–1930). „Visoje literatūrinės kalbos raidos istorijoje Jablonskiui lygaus kalbininko nebuvo“[1]. Istorijos aplinkybių jam buvo lemta tapti didžiausiu ir žymiausiu dabartinės bendrinės kalbos kūrėju ir normintoju, tos kalbos sistemos kodifikuotoju ir saugotoju bei vartosenos puoselėtoju.

Jablonskis puikiai suprato bendrinės kalbos esmę, paskirtį ir kūrimo specifiką. Savo epochinio veikalo – 1901 m. „Lietuviškos kalbos gramatikos“ pratarmėje jis rašė: „Rašomosios kalbos tiesas visuomet įgija kokia-norint viena tarmė; kitos tarmės priduoda jai tiktai savo geriausius mažmožius, tuos grūdelius, kurie rašomoje tarmėje dėl kokios-norint priežasties yra išnykę, nebevartojami. Jei rašomoje kalboje stinga kokio žodžio, kuris yra žinomas tiktai iš kitų tarmių, rašytojas turi vartoti tą žodį vistiek kame jį razdamas. (...) Taigi šitos gramatikos kalba bus „paprastoji suvalkiečių tarmė“, tik bus ji, kur reikiant, ir kitomis tarmėmis sustiprinama ir suremiama“[2].

Be gyvosios liaudies šnekamosios kalbos, bendrinės kalbos šaltiniai Jablonskiui dar buvo tautosaka, žymesnių lietuvių rašytojų raštai, kalbos mokslo darbai ir žodynai. Tačiau visuose tuose šaltiniuose didysis kalbininkas matė ir iš principo nepriimtinų dalykų, tokių, kurie yra paremti „ant svetimųjų kalbų“ ir „teršte teršia mūsų žmonių kalbą“[3]. „Gimtosios kalbos“ kalbininkų žodžiais tariant, bendrinės kalbos šaltinis apskritai imant yra lietuviškoji vartosena, paremta „ant žmonių kalbos įstatymų“.

Tačiau Jablonskio toji lietuviškoji vartosena nebuvo kopijuojama eklektiškai, be kokios atrankos ir griežtesnių principų. Bene didžiausias Jablonskio viso norminamojo darbo nuopelnas ir bus tas, kad jis mokamai suderino Rytų Prūsijos bendrinės kalbos atmainą su aukštaičių vakariečių kauniškių tarme, tai yra aprobavo lietuvių bendrinės kalbos sistemą ir ją kodifikavo savo 1901 m. gramatikoje. Savo darbuose Jablonskis, rodos, niekur nėra operavęs sistemos terminu. Bet ją, tą sistemą, puikiai jautė, ją suprato panašiai kaip dabartinis kalbos mokslas[4], –

[1] Vosylytė B. Jablonskio vaidmuo lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje. – Kn.: Literatūra ir kalba, 1956, t. 1, p. 63.

[2] Jablonskis J. Rinktiniai raštai (toliau RR)/Sud. J. Palionis. – V., 1957, t. 1, p. 60.

[3] Jablonskis J. RR, t. 1, p. 60.

[4] Galima sutikti su A. Piročkinu (Prie bendrinės kalbos ištakų. – V., 1977, p. 100), teigiančiu, kad Jablonskis kalbos sistemą įvardijo terminu „kalbos dvasia“.

tai rodytų nemaža pavyzdžių. Antai fonetikos srityje jis labai šiuolaikiškai suprato skiriamąją kalbos elementų funkciją. Priėmus vakarietiškąją fonetikos sistemą, buvo būtina išlaikyti ilgųjų balsių *ū, y, o, ė, uo, ie* kokybę nepriklausomai nuo pozicijos. Pažymėjęs, kad rytiečių *odelė* ir *uodelis*, *vietelė* ir *vėtyklė* žodžio pradžioje „labai dažnai girdi vienodus garsus", toliau Jablonskis rašo: „Norint prisitaikinti prie rašomosios kalbos įstatymų, jiems reikėtų žinoti, kaip skamba rašomiejei skiemens tuo-kart, kad ant jų krinta žodžio kirtis"[5]. Dėl tos priežasties jis reikalavo rašyboje skirtingai žymėti ilguosius ir trumpuosius balsius, paisyti vakarietiškųjų priebalsių sandūros įstatymų ir t.t. Pridurtina, kad jis puikiai suvokė ir bendrinės kalbos kirčio ir priegaidės skiriamąją funkciją[6].

Sistemos pojūtis labai stiprus ypač kirčiavimo, žodžių ir jų formų darybos svarstymuose ir taisymuose. Nesutikdamas teikti bendrinei kalbai kirčiuoti *pagundà* 2, Jablonskis rašė: „Aukštaičių v a k a r u o s tėra sakoma čia *pagùnda, -dos*. Jei M. Daukša šitą p r i e š d ė l i u o t i n į žodį tikrai taip kirčiavo[...], tai jam buvo čia kiek galva apsisukus: plg. *pagálba, -bos, -bą, pagúoda, -dos, pakarpà, -põs, pašalpà, -põs, pãšalpą, Palangà, -gõs, Pãlangą*..."[7] (retinta *J. J.*). Arba peikdamas kur ne kur raštuose pasirodančią formą *lietuvys*, ima analogiją: *lietùvis – lietùviškas, liežùvis – liežùviškas* ir *vyturỹs – vỹturiškas, gyvulỹs – gỹvuliškas*. „Šalia d-džio „*lietuvỹs*", būdvardis turėtų susidaryti kalboje „*lietuviškas!*"[8] Neteikdamas bendrinei kalbai prieveiksmio *balsiai*, kalbininkas samprotauja: „Ko čia autorius, tikrai sakant, pamoko skaitytoją šituo trijų vietų apylinkės [Kėdainių, Surviliškio, Krekenavos – *A. P.*] pažymėjimu? Juk iš tų vietų mažiausia, rodos, imamės kalbos pavyzdžių rašomosios kalbos dalykui (žodynui, taisyklėms). [...] Neturėdamas savo kalboj b ū d v a r d ž i o *balsus, -si*, nemoku vartoti joje nė p r i e v e i k s m i o *balsiai*"[9] (ret. *J. J.*).

Panašių pavyzdžių Jablonskio raštuose rastume labai daug (ypač žr. jo 1928 m. darbą „Mūsų kalbos žodynėlio dalykai"). Reikalavimas laikytis nuoseklumo principo[10], nuolatinis operavimas kalbos faktų analogijomis, tai yra sisteminis požiūris į bendrinės kalbos reiškinius, matyti visuose Jablonskio svarstymuose, jis būdingas visoms jo rekomendacijoms. Suprasdamas, kad bendrinės kalbos sistema yra gyvas ir savarankiškas reiškinys, vis labiau tolstantis nuo savo tarminio pagrindo, Jablonskis dar 1914 m., kai dabartinė lietuvių bendrinė kalba gyveno savo kūdikystės amžių, buvo labai nepastovių normų, susiskaidžiusi ir nevienalytė, pasako pranašiškus žodžius dėl jos kūrimo ir ateities: „rašomoji kalba yra pačios tautos ir mokančių jos kalbą rašytojų, ne kalbininkų produktas"[11] ir: „Rašomoji kalba augdama p a t i t e t u r i s a v a i m e t o b u l ė t i"[12] (retinta *A. P.*). Tą patį pakartoja po 14 metų, 1928 m.: „leiskime jai a u g t i s a v i š k a i, s a v o m i s t a u t o s t a i s y k l ė m i s, kište nekiš-

[5] Jablonskis J. RR, t. 1, p. 66.

[6] Ten pat, p. 190.

[7] Jablonskio raštai/Sud. J. Balčikonis. – K., 1936, t. 5, p. 174.

[8] Ten pat, p. 172.

[9] Ten pat, p. 181.

[10] Ten pat, t. 3, 1935, p. 17; t. 4, 1935, p. 276, 278 ir kt.; plg.: Piročkinas A. Jablonskis – bendrinės kalbos kūrėjas. – V., 1978, p. 201.

[11] Jablonskio raštai, t. 4, p. 189.

[12] Ten pat, p. 188.

kim į ją be jokio reikalo visokių naujadarų"[13] (ret. *J. J.*). Taigi kalbininkų darbas buvo nustatyti ir kodifikuoti bendrinės kalbos sistemą, o šiaip bendrinė kalba yra visos tautos, pažangiausių jos žmonių kūrybos produktas. Kalbininkų uždavinys yra prižiūrėti, kad būtų laikomasi priimtosios sistemos: „Augant rašomajai kalbai, kalbininkų darbas tėra kelti aikštėn žmonių kalbos dėsniai ir saugoti, kad mūsų rašytojai, ypač laikraštininkai [...] patys neimtų kartais griauti tų kalbos dėsnių"[14].

Operuodamas liaudies kalbos, tautosakos, raštų ir kalbos mokslo duomenimis, Jablonskis matė tos lietuviškosios vartosenos nevienodumą, daugybę dubletų tiek žodyno, tiek žodžių darybos ir gramatikos srityje. Sakytume, Jablonskis gerai suvokė kalbos reiškinių variantiškumo problemą ir suprato to variantiškumo ribas bendrinėje kalboje. „Reikia visuomet minėti, kad ir kitų tautų gramatikose, nors jų raštenybė daug daugiaus išdirbta, yra nemaža visokių svyrinėjimų", – rašė jis 1901 m. gramatikos pratarmėje. – Tad „kogi norėti nuo mūsų gramatikos?"[15] Todėl kyla klausimas, kokiais principais vadovavosi Jablonskis, iš įvairių šaltinių atrinkdamas normas bendrinei kalbai?

Pirmiausia, kaip matėme, lemiamas dalykas buvo kalbos reiškinio sistemiškumas. Visa, kas nesutinka su bendrinės kalbos sistema, kas prieštarauja tos sistemos išgalėms, buvo be kompromisų atmetama ir bendrinei kalbai neteikiama. Taip buvo atsisakyta daugelio tarminių fonetikos ir akcentuacijos variantų, tam tikrų žodžių darybos tipų, kurių ne kurių morfologinių formų dubletų. Tačiau ir sistemoje išsitenkantys reiškiniai kartais būna variantiški, – kaip tada Jablonskis elgdavosi, kuo vadovaudavosi, vienus kalbos reiškinius teikdamas bendrinei kalbai, o kitus atmesdamas?

Tas pats klausimas kyla ir nagrinėjant Jablonskio pažiūras į svetimybes. Jablonskis buvo didysis lietuvių kalbos grynintojas, ir kalbos grynumo kriterijus jam buvo labai svarbus. „Tiesą sakant, šis principas reiškėsi visada, kai tik buvo mėginama sąmoningai norminti kalbą"[16]. Tačiau Jablonskis nuo visų ankstesnių kalbos grynintojų skyrėsi pirmiausia tuo, kad reikalavo ne tik žodyno, bet ir sintaksės grynumo[17]. Antra vertus, jo veikla ypatinga tuo, kad jis ypač atsižvelgdavo ne tik į peikiamąją svetimybę, bet ir į jos pakaitus. Šiems pakaitams buvo ypač atidus ir laikėsi nuomonės, kad bendrinei kalbai geriau tinka skolinys negu nevykęs, kalbos sistemoje neišsitenkantis naujadaras: „ne turint savo žodžio, būtų kur-kas geriau sakyti kartu su kitomis tautomis *redaktuoti*, *redaktorius*, ne kaip be priežasties ir be kokio pamato įvesti kalbon netikusius neologizmus"[18]. Bet net ir tais atvejais, kai lietuvių kalboje svetimybei pakeisti buvo, rodos, visai gerų savo žodžių, Jablonskis kartais jos neliesdavo. Pavyzdžiui, dėl polonizmo *boti* jis rašė: „Kur reikiant pats aš tą žodį (*boti*) vartosiu kaip vartojęs: radęs jį kame kito žmogaus tekste, rodos, netaisau žodžiais *žiūrėti*, *paisyti*"[19].

---

[13] Ten pat, t. 5, p. 216.
[14] Ten pat, t. 4, p. 188–189.
[15] Jablonskis J. RR, t. 1, p. 61.
[16] Piročkinas A. Prie bendrinės kalbos ištakų, p. 101.
[17] Jablonskio raštai, t. 4, p. 101.
[18] Ten pat, p. 15.
[19] Ten pat, t. 5, p. 182.

Tas principas, kuriuo Jablonskis vadovavosi seikėdamas bendrinės kalbos faktus, bus buvęs kalbos vartojimo tikslas ir iš jo išplaukiantis konkrečių kalbos reiškinių vartojimo tikslingumas. Nors tikslingumo termino jo raštuose, rodos, niekur nėra pavartota, tačiau tą principą galima įžiūrėti daugelyje jo svarstymų konkrečiais kalbos klausimais.

Kalbą Jablonskis suprato ne tik kaip fiziologinį ir psichologinį reiškinį, bet ir kaip visuomeninį produktą. Kaip visuomeninis reiškinys kalba apibūdina pačią ja kalbančią visuomenę („Kalboje tauta pasisako kas esanti, ko verta"[20]). Jos mokėjimas ar nemokėjimas rodo žmogaus tautiškumo lygį („kalimas žodžių bereikalo ir nemokėjimas, reikiant „nusikalti", parodo, juog daugelis mūsų rašytojų, ar šeip ar teip, vis-gi nutauto"[21], kalbos „nemokėdami negalime nė savo žmonėms tikrai naudingi būti"[22].

Bendrinė kalba skiriama visai tautai, ji yra jos vienijamasis, bendrinamasis veiksnys. Rašyti bendrine kalba – tai rašyti visai liaudžiai, rašyti jai aiškiai ir suprantamai. Dėl to bendrinėje kalboje vengtina siaurų tarmybių (formos *kalbė*, *žiūrė*, *turė* „nėra įprastinis kalbos dalykas, jos nėra kitiems suprantamos"[23]), neįprastų naujadarų – jie tik apsunkintų kalbos mokymąsi: „Mes, bent daugumas mūsų inteligentų, nemokam ir neturim tuo tarpu laiko nė savo kalbos vadovėlio kaip reikiant išmokti, tad kaip gi paskum išmoksime ir „moksnį" šalia „etiudo", ir „tarą, tyrą, tyravimą, matą" ..., šalia „teorijos, tardymo, tyrimo (tardymo), matavimo"[24]. Griežtą žodį Jablonskis tarė prieš A. Vireliūno naujadarus[25], P. Vaičiūno iškraipytas sangrąžinių veiksmažodžių formas[26]. Jo nuomone, suprasti kalbą sunkina ir „keisti kalbos įmantrumo ar mokytumo požymiai"[27].

Jablonskis visą gyvenimą siekė bendrinės kalbos normų vienybės ir stabilumo. Jį jaudino „nepaprastas kitose literatūrose rašytojų kalbos įvairumas: paprasčiausios mintis tame pačiame sąsiuvinyje vienų rašytojų vienaip, kitų kitaip išreiškiamos, rašytojų kalbos vienodumo, kiek jo reikalauja paprasčiausieji kiekvienos rašomosios kalbos įstatymai, [...] visai nematyti"[28]. Visa tai kenkia mokyklos darbui, pagaliau neduoda „kokio tikro palengvinimo dėstomam ta kalba visuomenės dalykui"[29]. Dėl tos vienybės jis kovojo ne tik kalbos kultūrinamoje veikloje, bet ir kodifikuodamas normas: ypač paisė sistemos, naujadarų darybos nuoseklumo, atsižvelgdavo, ar teikiamos normos bus suprantamos visai visuomenei. Negalima nepritarti A. Piročkino nuomonei, kad, ir smerkdamas svetimybes ar jas įteisindamas, Jablonskis vadovavosi tikslingumo principu. „Visiems žinomų, plačiai vartojamų nelietuviškos kil-

---

[20] Ten pat, t. 4, p. 191.
[21] Ten pat, p. 41; žr. taip pat p. 57.
[22] Ten pat, p. 191.
[23] Ten pat, p. 232.
[24] Ten pat, p. 308.
[25] Ten pat, t. 5, p. 212 tt.
[26] Ten pat, p. 121 tt.
[27] Ten pat, p. 75.
[28] Ten pat, t. 4, p. 50–51; plg. dar p. 133, 197, t. 5, p. 121.
[29] Ten pat, t. 5, p. 214.

mės žodžių, kuriems dažniausiai nebūdavo pakaitalų liaudies kalboje arba būdavo sunku padaryti gerą naujadarą, Jablonskis nevijo iš literatūrinės kalbos"[30].

Kalbos faktų tikslingumas reikalauja be galo gerai jausti lingvistinius visuomenės poreikius. Jablonskis ne vieną kartą apie tuos poreikius yra pasakęs savo minčių. Antai nepritardamas V. Kamantausko požiūriui atsisakyti priesagos *-uotė* vedinių (iš tiesų, iš liaudies kalbos tėra žinomas vienas vienintelis žodis *važiuotė*[31], pataria ją jungti su kitomis artimomis priesagomis (*-otė*, *-autė*) ir čia neįžiūri kokio prieštaravimo žmonių kalbos taisyklėms. „Jei kuri priesaga dabar yra vengiama, tad ji, rašytojų supratimu, yra nereikalinga ar nebereikalinga kalboj"[32] (ret. *A. P.*). Bet vokiečiai skiria žodžius *das Deklinieren* ir *die Deklination*; Kamantauskas čia lyg pataria tenkintis tiktai vienu žodžiu *linksniavimas*. „Ar autorius tikrai norėtų, kad moksleiviai, vengdami priesagos *-uotė*, tikrai imtų vengti toliau ir visų jų vartotinių (vadovėlinių) žodžių su priesaga *-uotė* (*asmenuotė*, *linksniuotė*, *vaizduotė*, *važiuotė*...)?"[33] Plg. dar: „Ir priesaga *-ūnas* reikia mums, žinoma, visada operuoti ten, kur ji yra tikrai reikalinga žmogaus kalboje"[34] (ret. *A. P.*). „Žemaitija" yra rašomosios kalbos naujadaras. To žodžio ir „kalvis" tebėr gyvas. Tas žodis, jei būtų reikalingas rašytojams, galėtų, žinoma, ir gyventi rašomojoje kalboje"[35] (ret. *A. P.*). „Svetimais, nesuprantamais žmonėms žodžiais turime rašydami naudotis tik ten, kur be jų apsieiti negalime"[36] (ret. *A. P.*).

Tokių Jablonskio teiginių jo raštuose yra ir daugiau; atidžiai skaitydami, pastebėsime šį principą taikant ne vienam taisymui.

Atsižvelgiama į bendrinės kalbos poreikius ir ginant kitus V. Kamantausko taisomus žodžius. Jablonskiui netiko paskirų žodžių ir jų reikšmių niveliavimas, tad jis teikė skirti *dáilę* ir *daĩlę*, *turėti* ir *tūrėti*, *jaunatvė*, *jaunybė* ir *jaunystė*, *patarėjas* ir *tarėjas*[37] ir kt., nors kai kas iš jų ir būtų neatitikę kalbos grynumo ar net sistemingumo reikalavimų. Jis puikiai suprato, kad kalbos vartotojų poreikiai yra aukščiausias kriterijus, kuriam turi paklusti visi kiti, nors jie eitų iš geriausios teorijos ar nuoširdžiausių kodifikuotų pastangų „gerinti" bendrinę kalbą: „Kad mūsų kalba būtų tokia, kokios patys tariškai [t. y. teoriškai. – *A. P.*] norėtumėm, kad jos žodžiai būtų lygiai visi tokie, kokių jai duoda „kalbos ugdytojai", tad ji, mūsų šių dienų kalba, jau seniai nebeturėtų kultūringam žmogui vertės arba bent jos dalies"[38] (ret. *J. J.*).

Jablonskis bus gerai suvokęs stilistinį kalbos daugiareikšmiškumą. Jis rašė, kad dramos didvyris ar apysakos filosofas negali kalbėti ta pačia kalba kaip sargas ar paprastas darbininkas[39]. Mažesnio mokslo žmonėms rašoma paprasčiau, dides-

---

[30] Piročkinas A. Jablonskio kalbos norminimo pagrindai ir principai. – Kalbos kultūros teorija ir praktika/Lietuvių kalbos sekcijos sąsiuvinis, 1970, Nr. 5(18), p. 9.

[31] Lietuvių kalbos gramatika. – V., 1965, t. 1, p. 298.

[32] Jablonskio raštai, t. 5, p. 206.

[33] Ten pat.

[34] Ten pat, p. 207.

[35] Ten pat, t. 4, p. 122.

[36] Ten pat, p. 144.

[37] Ten pat, t. 5, p. 170, 178, 185, 193.

[38] Ten pat, p. 216.

[39] Ten pat, p. 62.

nio – galima „painiais, įmantresniais posakiais operuoti“[40]. Nors kalbininkas yra ne kartą pabrėžęs, kad į stiliaus dalykus jis nemėgstantis kištis („stiliaus dalyką linkęs esu patiems rašytojams palikti“[41]), tačiau konkrečiais stiliaus klausimais yra pareiškęs ne vieną įdomią mintį.

Pirmiausia, Jablonskiui netiko įvairių tarmių elementų vartojimas tame pačiame tekste: „žodžių ir vardų formose ir apskritai sakant gramatikoje neturėtų būt maišomos visokios tarmės mūsų kalbos“[42]. Jis yra peikęs nenuoseklų iliatyvo ir prielinksnio *į* junginio vartojimą, dviskaitos ir daugiskaitos painiojimą ir kt. Nepritarė ir dirbtiniam tarmybių kėlimui, ypač mažiau išsilavinusiems skaitytojams skiriamuose raštuose: „patariu toliau vertėjai (ir kalbos taisytojams) stengte nesistengti rašyti mokyklai tarmėmis – kelte nekelti aikštėn neįprastas raštams jų ypatybes. Tarmės ypatybės raštuose ir kelte nekeliamos išeis aikštėn, tik mokėkime jomis naudotis savo ir raštų kalbai“[43].

Jablonskiui rūpėjo ir kitokios raštų stiliaus ypatybės. Jis kėlė savo balsą prieš raštų kalbos įmantrumą ir tariamąjį mokytumą[44], sakinio dirbtinumą, jo minties tamsumą ir neaiškumą[45]. „Kad ką rašome, turime pirmiausiai aiškiai ir suprantamai savo mintį reikšti“[46] (ret. *A. P.*). Mintis turi būti ne tik aiškiai ir suprantamai, bet ir sklandžiai, lengvai išreikšta[47]. Kad čia nebuvo tuščios frazės ir bendri nekonkretūs geros kalbos reikalavimai, o tiksliai suvoktos raštų stiliaus ypatybės, rodo tai, kad Jablonskis aiškiai skyrė kalbos ir stiliaus dalykus („Rašytojams reikia patiems pradėt rūpintis, kad mūsų rašomoji kalba būtų a) lengva, graži, aiški, plačiai suprantama ir b) taisyklinga (ji turi eiti žmonių, skaitytojų kalbos taisyklėmis)“[48], pagaliau toks Jablonskio teiginys: „sakiniai, skyrium paimti, rodos lyg taisyklingi, bet tas sakinių taisyklingumas kiek pakenkė, man rodosi, jo kalbos sklandumui ir lengvumui“[49]. Taisyklingumas pakenkė sklandumui ir lengvumui!.. Argi tai nėra subtiliausias kalbos funkcionalumo ir visuomeninio tikslingumo pavyzdys?!

* * *

Iš Jablonskio pažiūrų apžvalgos neturėtų susidaryti įspūdžio, kad jos buvusios nekintančios, sustingusios, taigi galų gale, turint galvoje ilgą 40 m. kalbos kultūros veiklą, tam tikra prasme dogmiškos. Iš tikrųjų Jablonskis visą gyvenimą griežtai laikėsi tik kardinalių bendrinės kalbos kūrimo ir ugdymo reikalavimų. Tai visų pirma buvo visuotinai jo taikomi kalbos sistemingumo ir funkcinio tikslingumo principai. Visą gyvenimą Jablonskis siekė ir kalbos grynumo, nors grynumo kriterijus buvo pajungtas tikslingumui, ir todėl jis nė vienu žingsniu neiškrypo iš blaivaus svetimybių vertinimo kelio. Visą laiką būdamas kalbos sistemingumo propa-

[40] Ten pat, p. 37.
[41] Ten pat, p. 72.
[42] Ten pat, t. 4, p. 49.
[43] Ten pat, p. 243.
[44] Ten pat, t. 5, p. 75.
[45] Ten pat, p. 134.
[46] Ten pat, t. 4, p. 133, 143.
[47] Ten pat, p. 262, t. 5, p. 92.
[48] Ten pat, t. 4, p. 144.
[49] Ten pat, p. 262.

guotojas, į antrąją savo veiklos pusę ėmė vis daugiau paisyti funkcinio tikslingumo, kol galų gale 1921 m. pareiškia, kad taisyklingumas (t. y. sistemos laikymasis) dar ne viskas – bendrinei kalbai to nebepakanka. Būdamas įsitikinęs, kad nuo 3-ojo dešimtmečio pradžios jau galima kalbėti apie susiformavusią, realiai egzistuojančią bendrinę kalbą su tvirtai kodifikuota jos sistema[50], Jablonskis atsidėjo daugiausia tos kalbos normų saugojimui ir jų stabilumo gynimui, nors kodifikavimo dalykai ir toliau jam buvo nepaprastai svarbūs (plg. jo 1928 m. V. Kamantausko žodynėlio recenziją „Mūsų kalbos žodynėlio dalykai"). Laikytis gramatikos jis be kompromisų reikalavo iš rašytojų ir vertėjų, griežtai stojo prieš nereikalingų naujadarų antplūdį, nesutiko su Būgos palaikomu tarptautinių žodžių fonetinio ir morfologinio lietuvinimo principu ir gynė įsigalėjusį tų žodžių formų vartojimą.

Daugiau Jablonskio pažiūros keitėsi dėl konkrečių kalbos normų, ir tai visai suprantamas dalykas. Į savo darbo praktiką jis įtraukdavo visa, ką buvo atradęs to meto kalbos mokslas (plg. jo viešą prisipažinimą klydus dėl priesagos *-ūnas* vedinių taisymo[51]), ką pats patirdavo iš tarmių (šiuo požiūriu Jablonskiui bus labai daug davęs Juškos žodyno redagavimas 1897–1906 m.), atsižvelgdavo į tai, į ką buvo linkusi ar ką atmetusi kalbos praktika. Dėl visų tų priežasčių dalies savo taisymų Jablonskis vėliau atsisakydavo, bet kone kiekvienąkart jo straipsniuose būdavo ir naujų, iki tol neliestų dalykų[52], todėl kiek kitaip buvo vertinamos ir kai kurios kalbos normos jo gramatikose[53]. Tačiau tai nė kiek nepakenkė nei Jablonskio reikalaujamam kalbos normų stabilumui, nei bendriesiems viso kalbos kultūros darbo principams.

Apskritai Jablonskio nuopelnai lietuvių bendrinei kalbai ir jos kultūrai yra neišmatuojami jokiais matais ir vargu ar gali būti deramai įvertinami kokiame apžvalginiame darbe ar straipsnyje. Jo darbai laukia naujų tyrimų, nes kartų kartos iš jų semsis sau dvasios peno ir kiekviena ten ras ir sau neįkainojamų vertybių, be kurių neįmanoma jokia gyvenimo, kultūros ir pačios bendrinės kalbos pažanga.

ТЕОРИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ Й. ЯБЛОНСКИСА

Резюме

Основоположник современного литовского литературного языка Йонас Яблонскис не оставил специальных теоретических работ по культуре литовской речи. Однако многочисленные его высказывания по практическим вопросам нормализации литовского языка дают возможность утверждать, что в своей работе он руководствовался глубоко продуманной теорией, основу которой составляют следующие постулаты. Истоки норм литовского литературного языка – народный язык и язык фольклора, художественная литература тех авторов, которые хорошо знали народный язык, и лингвистические труды (грамматики и словари). При отборе норм Й. Яблонскис учитывал прежде всего системность и целесообразность языковых явлений, причем в начале своей работы на первый план выдвигал системность, а позже всё более учитывал целесообразность.

---

[50] Piročkinas A. Jablonskis – bendrinės kalbos kūrėjas, p. 191.

[51] Jablonskio raštai, t. 4, p. 271–272.

[52] Tai parodyta A. Piročkino darbuose (ypač kn.: Jono Jablonskio leksiniai taisymai. – K., 1970; Jono Jablonskio gramatiniai taisymai. – K., 1976).

[53] Piročkinas A. Jablonskis – bendrinės kalbos kūrėjas, p. 219–221.